

สารคดี 4 ตอนจบ

ปลายฟ้า ตะวันตก

เชียงตุง

ฤดูร้อนแห่งการหวนคืน

อดีต : ขบวนแห่ยอดฉัตรของวัดแห่งหนึ่งในเชียงตุง เบื้องหลังคือหอคำ หรือวังเจ้าฟ้าเชียงตุง ที่สร้างขึ้นในสมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้ว

ปัจจุบัน : หอคำอายุกว่า 100 ปีถูกทุบทำลายกลายเป็นโรงแรมรองรับนักท่องเที่ยว

งานบุญในเชียงตุง ผู้หญิงมีบทบาทไม่น้อย

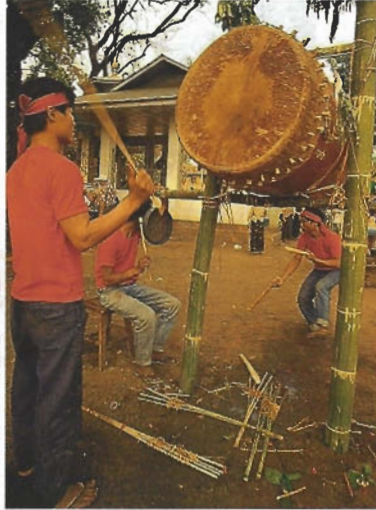
ขุนสงกรานต์ซึยกัษ

กาญแจสิดำขึ้นสนิมด้วยท่าฝนยังคงล่องประตูลึกไว้แน่น เป็นเดือนแล้วที่ด่านแม่สายปิดตัวลง หลังฉากสงครามระหว่างขุนศึกเมิงไตกับนักรบกลุ่มเอยาวตี นี่เป็นครั้งที่สามในรอบปีที่ผมแวะมาเมืองชายแดนแห่งนี้

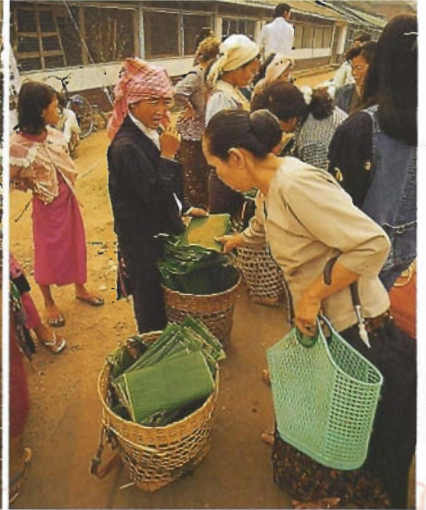
บางครั้งพบคน พุดคุยสร้างความหวังว่า จะสามารถเอาของที่บรรจรูปร่าง และจดหมายฉบับหนึ่งไปถึงบ้านริมถนนเมืองยางของจามแก้วได้ แต่จนแล้วจนรอดของนั้นก็ยังอยู่บนโต๊ะเขียนหนังสือของผม มกราคม ปี 2539 เพื่อนผมมีกำหนดเดินทางไปถ่ายทำสารคดีทั่วแดนเอยาวตี เขามีเป้าหมายจรดลง ณ เชียงตุง แวนแคว้นตะวันออกของรัฐฉาน ประมาณ 7 วัน ผมสบโอกาสร่างจดหมายฉบับใหม่ นำรูปจามแก้วในชุดฟ้อนใส่กรอบไม้หวังกำนัลแต่เธอ

คนชุดแดงเหล่านี้
เชื่อกันว่าต้องเป็นคนเผ่าลัวะ

ประเพณีแขวงกลองชัย
ในเทศกาลปีใหม่เดือนเมษายน

คนตอຍชนใบตองลงมาขายในช่วงสงกรานต์

เครื่องบินไทยพาเพื่อนผม
ข้ามน่านฟ้าไปอย่างกุ่มแล้ว อีกไม่กี่วัน
จามแก้วต้องแปลกใจที่ได้รับพัสดุจาก
เมืองไทย

อาทิตย์เศษ มีโทรศัพท์ตรง
จากอย่างกุ่ม เพื่อนผมและคณะถ่ายทำ
โดนจับกลางกรุงมณฑลทะเลย์ ขณะเตรียม
รอเครื่องไปรัฐฉาน เรื่องของเรื่อง มี
ทีมถ่ายทำต่างชาติอีกทีมหนึ่งแฝงตัว
เข้าพม่า มาทำ 'อ๊กลี่ เมียนมาร์' ทาง
การสืบรู้เลยพาลไม่เชื่อใจใคร จับทุกทีม
ส่งกลับประเทศตน เพื่อนคนนั้นยื่นซอง
กระดาษคืนให้ผม ตบไหล่เบา ๆ แสดงความเสียใจ

ไม่ยากเชื่อก็คือต้องเชื่อ เป็นอาถรรพ์หรือคำสาป
ที่ผมไม่อาจรู้ ทำไมผมไม่สามารถติดต่อเธอได้ เช่นเดียวกับ
งานเขียนเรื่องเชียงตุง ซึ่งเคาะเป็นพิมพ์มหาหลายคำรบ
แต่ไม่เคยจบ เพื่อนสนิทแซว "ไหนวะ เชียงตุง ในดวงตา
และหัวใจที่มึงไปสัมผัส"

11 เมษายน 2539

ปีใหม่กำลังโฉบบินมาปกคลุมวัน-คืนในอย่างกุ่ม เวที
ไม้ริมทางเท้าสร้างเรียงรายอยู่ไม่ห่างกัน เกือบหนึ่งปีเต็ม
แล้วที่เทศกาลน้ำได้พาเพื่อนสาวซึ่งยังคงคบหากันอยู่ ออก
มากลางท้องถนนอันชุ่มชื้น ใต้กิ่งก้านใหญ่โตของไม้ยางริม
ถนน ลำพูน-เชียงใหม่

น้ำขึ้นในฤดูหนาว

แต่วันนี้ ผมอยู่ไกลจากแผ่นดินแม่น้ำปิงเหลือเกิน
อาทิตย์ตั้งแกนกับพื้นโลก กำหนดการเดินทางไป
เชียงตุงเลื่อนไปเรื่อย ๆ คุณโซ โกด์ชาวพม่าแจ้งข่าว
ความเจ็บป่วยของนกเหล็ก ซึ่งนอนชมอยู่สนามบินเฮโฮ
(HEHO)

เวลาหมุนมาถึงบ้ายแก้ว การเดินทางไปเชียงตุง
เลื่อนออกไปเป็นพรุ่งนี้

คุณมาริลินมารับเราที่สนามบิน พุดติดตลกกว่า
"เป็นอย่างไรบ้างที่เชียงตุง"

"สวัสดิ์ครับ เรากลับมาแล้ว เชียงตุงสวยมาก"
คือคำตอบ พร้อมรอยยิ้มของความพลาดหวังที่ส่องประกาย
เต็มวงหน้า...

แม่เต่าไทยจีน

เนื้อความส่วนนี้ผมลอกมาจากสมุดบันทึกการเดินทางของผม บางทีเหตุการณ์ในกรุงย่างกุ้งวันนั้นอาจช่วยย้ำความตั้งใจ และระลึกถึงเชียงตุงได้ดี ด้านท่าซีเหล็กยังคงปิดเจียบ ห้ามนักเดินทางกรุยถนนกว่า 160 กิโลเมตรสู่นครเชียงตุง ทว่าโอกาสที่ย่างกุ้งยังเปิด เปิดให้ผมเดินทางซื้อตั๋ว จ่อคิวลากกระเป๋าเตรียมล่องฟ้าไปเชียงตุง ซึ่งห่างจากย่างกุ้งไปตามถนนกว่า 1,176 กิโลเมตร แต่...ที่สุดแล้วความไม่แน่นอนก็เกิดขึ้นบนความแน่นอนอีกครั้ง

11.20 น. วันที่ 12 เมษายน 2539

ใจยังจ่อรอคอยการเช็กสัมภาระของศุลกากรสนามบินเชียงตุง มากี่ครั้งสนามบินแห่งนี้ก็ต้อนรับผมด้วยความรู้สึกหวาดหวั่นเช่นเคย คราวนี้รุนแรงกว่าครั้งก่อนด้วยซ้ำ เพราะไม่ได้อยู่ในคณะประชุมวิชาการระหว่างประเทศ ผมก้าวเข้ามาในฐานะทีมบันทึกภาพโทรทัศน์ ต้องเก็บเรื่องราวจากเชียงตุงไปเสนอ ความเสียหายกลับประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเช่นเดียวกับเพื่อนกลางกรุงมหานครเลยเดินระบ่ำรำฟ้อนอยู่ในใจ "ถ้าต้องถูกจับกลับไปจริง ก็ขอเวลาสักเดี๋ยวก่อนเถิด ขอให้ข้าได้พบนางจามแก้วสักครั้ง"

แล้ว...โชคเข้าข้าง อุปกรณ์ทุกอย่างผ่านขั้นตอนการตรวจ รถโดยสารบุโรทั่งโยกไปตามถนน รอบข้างหว่างทางแห้งแล้ง คุโอแคต ถึงตะเข็บเมืองชั้นใน ความเย็นพุ่งวาบปะทะคล้ายลูกธนูปัก เสียงเฮ เคาะขัน มิวปากดังตามมา นีคือ น้ำแห่งเทศกาลปีใหม่ น้ำแห่งการเปลี่ยนผ่านศักราชของเอเชียอาคเนย์

ผมรีบเอาของยัดไว้ในห้องพัก บอกเพื่อนร่วมทางว่า "เดี๋ยวมา"

ใจผมเต้นรัว ตัวเบาหัวโคลงคล้ายติดปีก ครั้นจะวิ่งก็

ไม่ใช่ คล้ายจะเดินก็ไม่เชิง ทางสายนั้นทอดยาวไปยังบ้านริมถนนหลังหนึ่ง ถึงแล้ว! ประตูบ้านปิดเจียบ ใจแป้ว ตัดเข้าทางแคบอ้อมไปด้านหลัง ประตูเปิดมีคนอยู่ข้างใน ดิ่งหายใจเข้าปอด งามคำโตหาเธอ เสียงเรียกชื่อดังหายไป ในความมืดของตัวบ้าน เงาตะคุ่ม ๆ เคลื่อนมายังขอบประตู "จามแก้ว"

"จำอ้ายได้ก่อ" ผมพูดภาษาเมืองใส่

เธอยิ้มเขิน ทักทาย เอ่ยชื่อผมถูกต้อง ผมแทบกระโดด ไม่น่าเชื่อผ่านมากเกือบสองปี ผมยังไม่ได้หลุดหายไปจากความทรงจำของเธอแม่แต่น้อย โอ้...เชียงตุง ข้าอยากสวมกอดเจ้าเหลือเกิน

ร้านอาหาร LOK TARK

บนโต๊ะกลมตัวใหญ่ยังว่างจากจานอาหาร พวกเราหกคนจากย่างกุ้ง จามแก้วกับน้องสาวเธอ และพี่คนขับรถชาวเชียงตุงจับคู่คุยรอเวลาอาหารสุก มองไปรอบ ๆ โต๊ะเก้าอี้ตัวอื่นฝุ่นจับหนา ไม่มีใครใช้งาน แม่ค้าสาวบอกว่าคนไทยหายไปเป็นปี ธุรกิจร้านอาหารของเธอทรุดลงอย่างฮวบฮาบนับจากท่าซีเหล็กปิด

ใจเธอคงนึกยินดีไม่น้อย ได้พบคนไทย ยิ่งลวงเข้าเทศกาลปีใหม่ เงินทองจะหลั่งไหลข้ามรัฐอีกครั้ง เราแจ้งเธอทราบ ท่าซีเหล็กยังปิด ห้ามคนต่างชาติก้าวสู่เชียงตุง...ผมนั่งอยู่ข้าง ๆ จามแก้ว งามเธอยังเป็นช่างฟ้อนอยู่ใหม่ เพื่อนร่วมทางที่มาด้วยเคยฟังจากปากแต่ไม่เคยเห็นด้วยตา จึงต้องการชมให้สมใจ เธอตอบคำไทยจะฉานว่า ตัวเองแก่แล้ว จึงเลิกฟ้อน...จริงแล้วอยากคุยกับเธอหลายเรื่องแต่เหมือนอะไรมาอุดปาก คงตื่นตื่นเกินไปได้เพียงวานเธอให้ช่วยเป็นผู้นำทางพาลุยเทศกาลน้ำแห่งเขมรัฐตุงบุรี

ลานหน้าวัดเชียงจันทร์ ไกล ๆ เป็นศาลาเจ้าหลวงหัวกาด ตรงกันข้ามคือสถูปเจ้าฟ้าเชียงตุง รายรอบด้วยชุมชนเงินที่ไม่พบคนไทยสร้างเรือนแถวนี้ เพราะเชื่อเป็นนักหนาแต่โบราณว่าไม่ควรอยู่ใกล้สุสาน ที่นี่ในทุกปียามเข้าเดือนหก (เมษายน) จำต้องมีประเพณีแหวนกลองหรือแหวนกลองชัย

จากเที่ยงวันวันนี้จนถึงเที่ยงพຽ່ງนี้ เสียงกลองชัยจะลั่นดังกังวานไปทั่วนคร ให้ไพร่ฟ้า ข้า บ่าว นายได้ล่องรู้ถึงมือปีใหม่เวียนมาบรรจบอีกคราว

"ทำไมถึงต้องเป็นพวกเราไม่รู้ เห็นปู่ พ่อทำมา

น้ำขึ้นช่วงปีใหม่ คึกคักไปด้วยผู้คน

เจ้าฟ้าเคยว่า” เป็นคำตอบของพ่อลุงเบิ่งผ่านลำจามแก้ว ลุงเบิ่งวัย 61 ปี เป็นผู้นำคนบนคอยในหมู่บ้านกองขาง จำนวน 24 คนมาที่นี้เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหว้ผีบ้านผีเมือง และปฏิบัติตามวิถีบรรพชน ชายทั้ง 24 คนต้องเปลี่ยนเสื้อ และโพกหัวด้วยผ้าแดงที่คณะกรรมการจัดให้ จากนั้นพวกเขาจะสลับบ้างเปลี่ยนกันตีกลองชัยไม่ให้เสียงขาดช่วง

“จามแก้วถามเขาหน่อยว่า พวกเขาเป็นคนเผ่าลัวะ หรือว่าใช้ไหม” ผมตั้งคำถามเพราะได้อ่านหนังสือว่า โบราณเมืองเชียงตุงเป็นเช่นเชียงใหม่ มีเหล่ากอของชนเผ่าลัวะ คนตระกูลภาษามอญ-เขมร อาศัยอยู่ก่อนคนตระกูลไท-ไตจะย้ายเข้ามา มีเอกสารโบราณจดจารไว้ว่า ในอดีตพิธีราชาภิเษกเจ้าฟ้าเชียงตุงจะต้องทำมาฆให้ลัวะกินอาหารก่อน หลังจากนั้นเสร็จก็ให้ลัวะออกไป เจ้าฟ้าองค์นั้นถึงขึ้นครองหอคำ-กินเมืองได้ เมื่อโบราณประเพณีเป็นเยี่ยงนี้ จึงมีการผูกกันว่าคนบนคอยใส่ชุดแดงมาตีกลองชัยน่าจะเป็นชาวลัวะด้วย

ผมได้คำตอบ “เขาเป็นกุนหลอย” ซึ่งเป็นคำไตหรือไทใหญ่ใช้เรียกคนทุกเผ่าที่อาศัยบนคอย คำกล่าวของลุงเบิ่งคล้ายคลึงกับข้อเขียน “ความเชื่อและพิธีกรรมไทยจีน (เขิน)” ของพระอาจารย์ทิพย์ ชุตินันท์โม ที่ว่า “คนที่มาตีกลองชัย...จะต้องเป็นคอยม่อน 15 เงินยาง เมืองยาง...” ความไม่กระจ่างนำผมไปซักถามคณะกรรมการจัดงานท่านหนึ่งซึ่งอยู่บริเวณลานพิธี ท่านว่า “แต่ก่อนก็เรียกพวกมาตีกลองว่า กุนหลอย มาตลอด จะเป็นลัวะ หรือว่าก็ไม่รู้” ท่านช่วยไปถามคนชุดแดงที่ตีกลองอยู่ บางคนไม่รู้ว่าคุณเป็นลัวะหรือเปล่า?

ใกล้ตีกลองชัยหน้าศาลาเจ้าหลวงหัวภาคมีรูปปั้นกระดาศ ‘ขุนสงกรานต์ขี้ยกษ์’ ตั้งบนแคร่ไม้ รูปขุน

สงกรานต์จะเปลี่ยนไปตามวัน โดยดูว่าปีไหนวันไหนเป็นวันสงกรานต์ไป (สังขานต์ล่อง) เช่น สงกรานต์ไปวันอาทิตย์ ขุนสงกรานต์จะขีพญานาค วันจันทร์ให้ขีงู วันอังคารขีครุฑ วันพุธขีควาย วันพฤหัสบดีขีม้า วันศุกร์ขีวัว และวันเสาร์ขียกษ์

ผู้รู้อีกท่านสันนิษฐานว่า ปรากฏการณ์นี้เป็นการศึกษาทางวัฒนธรรม ซึ่งเริ่มโอนอ่อนผ่อนตามกระแส แต่ดั้งเดิมแน่แท้ต้องเป็นลัวะ เพราะผูกพันกับเชียงตุงเยี่ยงบรรพชนผู้ครองถิ่นน้ำขึ้น ปัจจุบัน ทั้งเจ้าฟ้าและหอคำสูญสลาย ประเพณีจึงปรับตัวให้สอดคล้อง แต่...ยังยึดมั่นว่าคนตีกลองชัยต้องเป็นคนบนคอยเท่านั้น

ตลอดทั้งวันคืน ชาวเชียงตุงจะมาสรงน้ำ ถวายดอกไม้แก่ล่องชัย ขุนสงกรานต์ และบูชาเจ้าหลวงหัวภาคเพื่อเป็นสิริมงคล

ตีกต้นลานหน้าวัดเชียงจันทร์หนังกลองชัยยังสะเทือนด้วยแรงไม้ ส่วนเทากลางหนองตุงเปิดทำการปกติคนเยอะขึ้นเพราะหนุ่มสาวชนเงินถุงเงินถึงกลับจากการขายแรงงานเมืองไทย ร้านพนันแต่ละร้านใกล้ ๆ เขาก็เช่นกัน เงินทองไหลไปมาหลายแสนจ๊าด

การเริ่มต้นยามเช้าในเชียงตุงวันนี้ไม่ต่างจากเมื่อปี 2537 ผมและเพื่อน ๆ มุ่งหน้าไปตลาดดูความเคลื่อนไหวของเชียงตุงในฤดูปีใหม่ พอแดดเริ่มแรงเราเดินทางไปริมน้ำขึ้น ทิศตะวันตกของเมือง บริเวณนี้ชานนามกันว่า ‘ทำร้องกบ’

ได้ร่มไม้มีเหล่าแม่ค้าขานก้วยเดี่ยว ชาวแลมพิน ผลไม้ดองเปรี้ยวและขนมหวานชนิดตั้งทำรอนคอย เราเองก็รออยู่ที่นั่น... จามแก้วบึ่งรถเครื่องฮอนด้ามาถามความเป็นไป เธอเปียกปอนด้วยน้ำ ชุ่มโชกตั้งแต่พื้นหลังค้ำบ้านเสียงเธออ่อยแล้วว่า รถเครื่องคันนี้เกิดพศพาเธอกับเพื่อน ลีนไกลกระแทกผิวปูน อุบัติเหตุในเชียงตุงมีเยอะขึ้นเรื่อย ๆ สายตาผมคะเนเอาเอง ปีนี้เศรษฐกิจการค้าแรงงานในเมืองไทยคงเติบโต รถมอเตอร์ไซค์จึงแล่นเต็มเมือง บางคันแต่งท่อแหว่งเสียงแหลมเล็ก ตะบึงไปข้างหน้าไม่หยุดยังไม่ไซ่เรื่องแปลกถ้าวัยรุ่นจะหลงไหล หนุ่มไหนมีพาหนะสาวขอซ้อน มันเป็นค่านิยมที่มาทดแทนความเชื่อข้าของผ่าดิน และกงล้อเกวียน

(อ่านต่อฉบับหน้า)